Sobre l'intent de crear un registre jove en català: de *Cul-de-sac* a TV3*

Francesc Bernat Baltrons i Pere Martínez Guardiola

Barcelona, 1986

Resum

M'interessa massa això del còmic, sóc part d'una generació amb unes senyes d'identitat que porten les tapes folrades amb paper de tebeos i no puc escapar-me del que crec i el que m'agrada deia Antoni Martin en el primer número de *Cul-de-sac*.

És penós de veure que a Barcelona (una de les capitals del còmic europeu) tot es fa en castellà; els còmics en català són inexistents Darrerament, hi ha hagut alguna traducció, sobretot de membres de l'escola belga: Hergé, Yves Chaland. Però tot el que significa avantguarda en còmic (*El víbora*, *Cairo*, *Zona 84*, *Cimoc*, etc) és en castellà. I totes són barcelonines.

En aquest treball analitzarem l'últim intent que, d'abast general, s'ha fet en aquest camp; ens referim a *Cul-de-sac*. Alhora que intentem de veure què va significar en el seu context i com ha variat aquest context, en el qual aquesta publicació és un exemple a tenir en compte.

*Aquest article fou presentat pels seus autors com a treball de fi de curs a l'assignatura *Sociolingüística catalana*, impartida pel professor Lluís V. Aracil a la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona el curs 1985 – 1986

No se sap ben bé d'on venim, però el que tenim clar és que no sabem on anem.

Estimats ceballuts, benvolguts botiguers convergents i lletraferits en general, no patiu; normalment les revistes catalanes duren poc, a més, no sabem si la naturalesa és sàvia, però si permet que en una terra com la nostra on el seny arriba fins a l'avorriment surtin cases com aquesta, per alguna cosa deu ser. Una flor no fa estiu, encara que a vegades punxa. I si en fa, és el seu problema.

No obstant això, brut, ennegrit i degenerat, també tenim el nostre cor. Sí, nosaltres, com la Trinca i el Machín, encara tenim dos amors, un l'amant, la querida*, la marxosa vida quotidiana. L'altre, la maternal, la pura, la intocable vida oficial catalana, sigui política, social o artística - que si més no, té una cultureta. Amb aquesta filarem prim.*

Aquestes eren les paraules de presentació amb què l'editorial de *Cul-de-Sac* sortí al carrer, allà un 23 d'abril de 1982. Revista humorístico – comiquera (avui una revista d'humor és una barreja de còmic, il·lustracions i poca lletra), ha estat gairebé l'única revista d'aquest tipus que hi ha hagut en català durant la Transició. Però *una flor no fa estiu encara que a vegades punxa*, *Cul-de-Sac* durà, setmanalment, fins al 29 de juliol del mateix any, o sigui, quinze números en tres mesos. I la revista valia la pena. La seva qualitat i imaginació eren molt bones; prova d'això és que la revista *El Jueves* (la més popular d'aquestes revistes avui dia) ha incorporat en la seva redacció alguns dibuixants de *Cul-de-Sac* i s'han convertit aviat en uns dels més populars: Azagra, Vaquer i Tha, els quals, tot s'ha de dir, debutaren afusellant històries que ja havien sortit a *Cul-de-Sac*.

La revista era una iniciativa portada per l'equip Butifarra!, col·lectiu de dibuixants *marginals, marginats i políticament extremistes, adoradors del còmic*[1] que varen ser els capdavanters a casa nostra en utilitzar el còmic com a eina de difusió, reivindicació i propaganda d'idees populars i progressistes. Mostra d'això són les col·laboracions amb tot el moviment d'associació de veïns i barris, així com els monogràfics de crítica radical i alternatives a la família i l'urbanisme, suport propagandístic als moviments alternatius i llibertaris i una història de les Balears en còmic, etc., etc.

Com bé mostra l'editorial del primer número, ja queda definida la línia ideològica i camp de batalla de la revista. El principal cap de turc era el món oficial català: Generalitat, Convergència, el Barça, la campanya de la Norma, partits polítics majoritaris (des de la UCD fins al PSUC). Però no es paraven aquí; la seva crítica arribava també a tot el que va significar la *cultureta* o sigui el món dels *progres*: marxistes de cap de setmana, ecologistes d'adhesiu, orientalistes diversos, leninistes-masoquistes, etc. *Això hauria de ser una declaració de principis, però ens ha passat el mateix que anant a fer la declaració de renda; ens hem adonat que no tenim ni calés ni principis. Estem en atur forçós de principis, però no penseu, hi va haver un temps que en teníem molts, el que va passar és que va venir la crisi i ens va fotre al carrer i, que voleu?, els pocs principis que ens quedaven ens els vàrem jugar al bingo; així, vàrem perdre el*

[1] [BARNILS 1986, pàg 52]

nord i la brúixola fins que no vàrem tenir ganes de buscar-la.[2] La unió d'aquesta ideologia, la imaginació i la qualitat dels seus dibuixants va fer de *Cul-de-Sac* una de les revistes d'humor de les més bones d'aquell temps, molt per damunt d'un *Jueves* que s'anava encarcarant en unes quantes idees tòpiques — sexe, crítica superficial, humor d'oficinistes, populisme moderat — o d'un *Papus* que distingia cada vegada menys entre la crítica radical i la grolleria i tancant-se en el seu propi gueto.

Però el fet més sorprenent de *Cul-de-sac* era estar escrita en català. I en un català poc corrent de veure's imprès en una publicació per als qui estan acostumats a llegir en català (que vol dir normativa, correcció i tocar només certs temes). I no només això: la seva indecència els feia dir *collons*, *al tanto*, *macarra*, *què passa tio*. És a dir, s'atrevien a utilitzar el català col·loquial; aquell que ha de ser depurat per haver-se corromput amb castellanismes i altres grolleries i que per tant cal ser depurat i enlairat als altars de la catalanitat.

És aquest català que va sortir a *Cul-de-Sac* el que serà el nostre tema de dissertació: el català utilitzat pel jovent i la gent del carrer i que els caracteritza; el nivell o registre lingüístic destinat als usos considerats pel poder i la cultura oficial com a 'baixos', però a l'hora de la veritat el nivell més innovador, el laboratori on neixen i es proven moltes del que seran les innovacions per a les noves necessitats més importants que la gent vulgui expressar. En definitiva el parlar col·loquial és la mostra més clara de la productivitat i vitalitat dels recursos de la llengua, posats a prova en cada moment pels seus usuaris.

Per adonar-nos de la importància del fet que *Cul-de-Sac* fos, fins ara, gairebé l'única revista d'humor modern en català en la Transició, ens caldria fer una mica d'història. Comencem per la Renaixença la qual *En el cas de Catalunya, sembla clar que l'anomenada Renaixença assenta els fonaments de la cultura sobre la base del medievalisme i el folklorisme, característiques inequívoques del moviment romàntic. No es pot menystenir aquesta coincidència, atès que la Renaixença és el primer intent modern de restablir la cultura estroncada i recuperar la consciència nacional, de manera que els seus valors ideològics han de pesar per força en l'evolució posterior del país. (...) Probablement, la Renaixença fa més que inaugurar el que se n'ha dit "redreçament cultural"; també dota la cultura d'una carcassa ideològica que encara la sosté*[3]. En l'aspecte de les revistes d'humor en aquesta època *És un fet que el desinterès popular per la Renaixença, girada envers les glòries i fets del passat i desvinculada de la realitat present que representaven els Jocs Florals, donà lloc al naixement d'un corrent literari de caràcter popular que va tenir en el teatre de Frederic Soler (Serafí Pitarra) i en les publicacions científiques que s'iniciaren amb l'aparició d'*Un Tros de Paper *els seus millors exponents. La irrupció en l'escena literària de Pitarra amb els seus* Singlots Poètichs *(1864), dels quals es deia que eren escrits en català* del que ara's parla *i l'aparició del prospecte anunciador d'*Un Tros de Paper *[...] amb la declaració que* lo nostre periodich se publicarà en del que'ns darà la gana y al que no li agradi que'l deixi. La única garantia que podem donar es que may

[2] *No se sap ben bé d'on venim, però el que tenim clar és que no sabem on anem*, «Cul-de-sac» 1 (22-29 d'abril de 1982), pàg. 5

[3] [PERICAY-TOUTAIN 1985, ps. 20-21]

dirém Estel, Aymador ni altres bestiesas per l'estil[4].

Si fem una mirada al Modernisme, veurem que no hi ha revistes específicament d'humor. De fet, la causa principal pot ser que moltes obres modernistes, com per exemple la d'en Rossinyol, ja tenien l'humor com un ingredient més de la seva caracterització formal. Fins ara hem de remarcar que no hi hagué, a part de poques obres com *L'Escanyapobres*, cap gènere humorístic dins la literatura oficial. És a dir, que els gèneres literaris estaven molt distanciats entre ells mateixos i l'humor. El Modernisme, el que fa, és buscar una síntesi entre les arts cultes i les populars, projecte inherent dins la concepció modernista de l'Art Total.

Durant aquest període, són tres les revistes humorístiques en català que tindran més incidència i popularitat. D'una banda tenim la revista que més temps ha durat en el panorama de les publicacions en català. Ens referim a *L'Esquella de la Torratxa*, de fet, la secció humorística de *La Campana de Gràcia*. Els començaments de la revista varen ser força accidentats: suplia *La Campana de Gràcia* quan aquesta era prohibida. Fins i tot suprimida *L'Esquella* aquesta va sortir sota el nom de *La Tomasa*, una popular campana barcelonina, per tal de burlar-se de la prohibició. S'ha de dir que *L'Esquella* estava concebuda com a negoci. Fou l'impressor, Innocenci López, qui engega la publicació (continuada pel seu Antoni fins la guerra civil quan la UGT l'expropià); Aquest fet, feia que *L'Esquella* pogués sortir puntualment des de l'any 1879 i així mateix marcava la línia ideològica de la revista. *L'Esquella* fou un portaveu dels republicans i passà per tres etapes diferenciades, encara que sempre va conservar un to anticlerical, antilliga i d'esquerres i, sobretot, el que va ser la principal causa del seu èxit: la crítica ferotge dels afers municipals barcelonins.

Durant la primera època, caracteritzada pel seu director J. Roca i Roca, la revista fluctuava entre *el sol que més escalfava*[5]. Així, el director durant una etapa afalagava Lerroux, mentre que tres anys després el criticava ferotgement. Una característica era el distanciament de tot catalanisme (monopolitzat aleshores per la Lliga), encara que no ataca mai la campanya ortogràfica i respectà molt la figura de Prat de la Riba.

La segona etapa va representar la consolidació dels plantejaments ideològics (J. Roca dimití). Va passar per èpoques d'obligada moderació (Dictadura de Primo de Rivera) i per d'altres d'abrandament polític: des de la fi de la Dictadura fins al 1931, any que morí l'editor Antonio López, amb la qual cosa la revista inicià una lenta davallada.

La tercera etapa és la representada per la incautació de *L'Esquella* pel sindicat de dibuixants de la UGT. Gent com Pere Calders, Tisner i altres varen aconseguir rejovenir espectacularment la revista. Mostra d'això és la introducció de la nova tècnica de les deliberacions en grup dels redactors per tal de posar-se d'acord en el tema de la setmana. *L'Esquella de la Torratxa* durà des del 1872 fins al 1879 amb fluctuacions i del 1879 a 6 de gener de 1939, tres setmanes abans de l'ocupació franquista de Barcelona.

[4] [SEGARRA 1985, pàg. 227]

[5] Vid. [SOLÀ 1978]

Parlem ara del *Cu-cut!*, el rival més fort que tingué *L'Esquella*, encara que va durar molt menys: deu anys, del 1902 fins al 1912. Va ser el setmanari satíric de la Lliga (el nom el va posar en Francesc Cambó). La seva popularitat era deguda sobretot a la mascota de la revista: un pagès català grassonet, amb barretina i cara de trepa. També popularitzà molt la revista l'atemptat que va sofrir a causa d'un acudit sobre els militars, fet que va produir una gran mobilització popular de repulsa.

Ideològicament, com hem dit, seguia les directrius polítiques de la Lliga; és a dir, de dretes i regionalista. Cal dir, així mateix, que l'editor del *Cu-cut!*, Josep Bagunyà, ho era també de *En Patufet* (òrgan infantil de la Lliga) i de *Garba*, revista que va sortir per suplir el *Cu-cut!* durant la seva suspensió governativa. Però superà amb escreix les posicions ideològiques de la Lliga, sobretot en el camp del catalanisme. Aquest fet i els problemes que va causar a la Lliga (per enemistar-la amb els poders fàctics) varen ser la causa que la mateixa Lliga suspengués la revista.

Parlarem ara del *Papitu*, revista que va durar del 1908 fins al 1937. En un principi era una revista molt semblant a *L'Esquella de la Torratxa* ideològicament parlant: d'esquerres i anticlerical. Però en una segona etapa, i per tal de guanyar lectors, ja que anava en davallada, va passar a ser una revista molt picant i irreverent, sobretot en el camp del sexe. Aquest nou gir va ser impulsat i caracteritzat pel seu nou director; Francesc Pujols. Aquesta verdor va salvar el *Papitu* d'una desaparició segura i, al mateix temps, la convertí en una de les revistes de més gran difusió de l'època. *Papitu* assolí aviat un tiratge de quaranta mil exemplars, però la revista era molt llegida a centres de reunió popular com barberies i bars o es prestava de mà en mà. El que passa és que les seves característiques feia que es llegís majoritàriament d'amagatotis, per la qual cosa els lectors superaven en molt la xifra del tiratge. El *Papitu* es convertí de seguida un cap de turc de la moral *dels bons costums* i, no cal dir-ho, de la Lliga que l'acusà de lerrouxista i anticatalana (curiosament les mateixes crítiques que feia a *L'Esquella de la Torratxa*).

Una altra causa del gran èxit del *Papitu* varen ser les col·laboracions espontànies dels lectors explicant (o inventant-se) històries verdes les quals eren totes contestades i comentades pel director, Francesc Pujols. Així mateix, una altra secció de gran popularitat del *Papitu* va ser *El día Bético*, crònica informal de notícies redactada en un castellà calcat del català.

Com a mostra de la popularitat del *Papitu* citarem, per exemple, que va inspirar obres de teatre còmic així com un popular ball de disfresses i, fins i tot, la inauguració d'una casa de barrets (molt famosa, per cert). La seva incidència passà inclús a la llengua en l'expressió *ets com un Papitu* ('esbojarrat').

Un fet que cal remarcar va ser els problemes que el *Papitu* va tenir amb la normativa catalana; ja que utilitzava un lèxic amb molts castellanismes i col·loquialismes barcelonins (problema que tindrà igualment *Cul-de-sac* cinquanta anys després).

Anem ara per *El Be Negre*, revista que durà si fa no fa com la República espanyola: del 23 de juny del 1931 fins al 15 de juliol del 1936, la qual cosa significa que va viure i reflectir tots els avatars politicosocials d'aquest període.

Era portada per un col·lectiu de dibuixants bastant independent encara que influïts d'alguna manera per Acció Catalana (escissió per l'esquerra de la Lliga). La seva principal característica era el tipus d'humor corrosiu i sense respectar ningú; tant criticava Lerroux, com la Lliga, com l'Esquerra Republicana (a causa de la seva rivalitat amb Acció Catalana), com als polítics i diaris madrilenys. A causa d'aquest humor *El Be Negre* va patir constants multes i algun tancament (durant el Bienni Negre només va sortir durant quatre mesos). Fou una revista de gran popularitat, per exemple, tingué molts imitadors: *El Carrer*, *Gràcia-Rambles* i *El Lliri Blanc*, tots de molt curta durada. Així mateix fou la primera revista que va fer servir la publicitat per promocionar-se: s'anunciava per Ràdio Associació de Catalunya cada dia amb un himne especialment compost per publicitat i que tingué un gran èxit.

Després de la Guerra Civil, que va significar l'anorreament total de les revistes catalanes d'humor, així com del Carnaval i en suma, de tota manifestació pública de to alegre i desimbolt, la represa d'aquest tipus de publicacions va ser molt tardana; molt més que altres gèneres en català, ja que, a causa de la Dictadura, els primers gèneres en català que varen començar eren els d'àmbit més restringit de difusió. La poesia, la novel·la, després el teatre i revistes com *Serra d'Or*, *Canigó* i altres com el *Cavall Fort*, el *Tretzevents*, totes de difusió restringida i adreçada a un públic minoritari. Mort ja Franco, i continuant la línia, aparegué l'*Avui*, únic diari d'informació general en català que ha sortit fins ara, fins a l'aparició de TV3 el 1983, precipitadament i obeint mòbils electorals. Amb aquest panorama és difícil que una revista d'humor modern i que connecti àmpliament amb la població, pugui triomfar en català.

Cal tenir en compte que abans treure una revista o un diari era una cosa relativament fàcil: amb una petita aportació de capital i una bona acollida del públic podia tirar endavant. Fins i tot podia estar creada com un negoci familiar (cas de *L'Esquella de la Torratxa*). Contràriament, la situació actual disposa que publicar qualsevol mena d'imprès en català continua essent més o menys, un acte d'afirmació nacional. A causa d'això, les revistes d'humor busquen un àmbit diferent; així *L'Esquella* o el *Cu-Cut!* eren revistes d'àmbit majoritàriament barceloní. Avui les revistes modernes, si volen tenir una certa repercussió i incidència, han d'abastar tot el territori nacional. Hem de tenir en compte que durant l'interregne feixista ha tingut lloc l'aparició i generalització dels mass media, els quals han trencat els esquemes de difusió d'abans de la guerra. Llavors el poder de la premsa era l'únic que podia abastar un àmbit de difusió més o menys ampli. A més a més, la difusió i lectura era reservada a una minoria culturitzada. Això feia que lectors i publicació fossin una mena de cercle familiar i restringit. L'aparició de la ràdio ja comença a trencar aquests esquemes, definitivament superats amb l'aparició de la televisió i la societat de consum que permet col·locar un aparell receptor a cada casa. Això i el fet que la comunicació sigui passiva atorga un poder immens a la nova premsa en imatges, alhora que trenca els antics centres de difusió per crear unes relacions que abasten ara tota una societat: en definitiva, unes macro-relacions. El mateix passa en el camp de les comunicacions i els transports.

Amb aquesta situació les publicacions només tenen dues sortides: intentar

ser d'àmbit general i difusió màxima, d'acord amb els nous temps o quedar-se en un àmbit local i restringit i fer que la gent ho vegi com a producte propi.

Les revistes d'humor han tingut el defecte d'optar per una via mitjana: voler ser d'àmbit global amb plantejaments locals.

A més a més hem de tenir en compte que treure avui una publicació suposa un esforç econòmic considerable i, sobretot, estar àmpliament promocionada, és a dir, que entri on els canals de la publicitat. Qualsevol producte que vulgui ser rendible necessita la publicitat, tant si són publicacions d'humor com un candidat polític.

Anem a veure, dins d'aquesta situació, les poques revistes d'humor en català dins d'aquest període. Cal distingir dos grups; els d'àmbit global i els d'àmbit local. En el primer grup tenim *El Nou Patufet*, *El Be Negre amb Potes Rosses*, i *Cul-de-Sac*. En el segon grup tenim *Sa Llufa* de l'Alt Maresme i *L'Ase Penjat* de Vilassar.

Patufet, que en un principi despertà un gran entusiasme politiconostàlgic (1968), no va poder (o voler) connectar amb el nou humor: molt més sarcàstic, corrosiu, amb poques simpaties i amb molta presència de sexe. Els temps eren molt diferents i l'humor carrincló i benintencionat va convertir *Patufet* en la revista d'humor de les àvies i tietes. Òbviament el nou *Patufet* va desaparèixer aviat (el 1973) i si durà sis anys, només es pot explicar per catalanisme i pel suport de cert mecenes (com li passa ara a l'*Avui*[6]).

Ja mort el dictador, el 1979, hi hagué el primer intent de fer un humor modern en català. Una colla de gent (R. Barnils, Joan Rendé, Tisner, M. A. Oliver) varen reprendre la mítica revista *El Be Negre*, aquesta vegada *amb potes rosses*. La revista era de bona qualitat i, tot i que el *fer pàtria* hi era més o menys present, varen aconseguir fer un humor modern en català.

Tot i que era de difusió restringida, la causa de la seva desaparició no va ser l'avorriment del públic sinó la mala gestió econòmica. *El Be Negre Amb Potes Rosses* durà tota la primavera del 1979.

Així, doncs, veiem com els dos primers intents humorístics són un intent de recuperació del passat. Cal, però, distingir: un era del catalanisme tradicional de la Lliga, avui CiU; i, l'altre, era el representant d'*un precari embrió de nacionalisme d'esquerres que a penes va deixar cap rastre*[7]. Dins d'aquest grup, s'inclou *Cul-de-sac*, que tractarem aviat. Donem ara una rapida ullada a la premsa local humorística. Tenim *Sa Llufa*, revista feta per una colla d'estudiants de la UAB. Va néixer l'any 1985 i encara continua. És de periodicitat mensual. La seva qualitat és discutible, encara que no pas dolenta. És d'ideologia progressista amb crítiques constants a la Generalitat i als partits polítics (principals caps de turc). La seva difusió abasta el Maresme Alt i la Baixa Selva, ja que els qui la fan són de Calella; és una revista feta per amateurs i el fet de ser de difusió molt restringida li permet tenir un molt baix preu (25 ptes.).

[6]Recordem que, el 1981 – 1982, el diari *Avui* estava a punt de plegar, es va fer una subscripció popular per rellançar-lo, on va col·laborar tot el ventall de forces polítiques que inclouen d'alguna manera la *qüestió catalana* en el seu ideari, de de la dreta fins a l'extrema esquerra. I tot per *fer país*.

[7][ARACIL, Història, pàg. 29]

Tenim notícies, també, d'una nova revista d'humor local que es diu *L'ase penjat* i que ha sortit aquest any a Vilassar. Malauradament, no hem pogut consultar-ne cap exemplar.

I vet aquí que una primavera del 1982, i aprofitant (com tantes persones i coses) el dia de Sant Jordi, per primera vegada institucionalitzat per la Generalitat com a *diada de la llengua*, que es va celebrar amb tota la campanya de la *Norma*, que va aparèixer *Cul-de-sac*. És l'època d'un rellançament del nacionalisme espanyol, personificat en els mundials de futbol celebrats a l'estat espanyol; i, d'altra banda, com a ressaca del 23F, l'aprovació de la LOAPA. Aquest fet fa que, com a actitud defensiva, sorgeixi tot un moviment nacionalista català concretat en la defensa de l'Estatut de l'Autonomia i en el rebuig de la LOAPA. No és curiós que en aquesta època comenci a incidir públicament la *Crida a la Solidaritat*: la plasmació de tot el moviment anti-LOAPA, el qual es veu incrementat amb tendències independentistes sense que aquestes tinguin cap programa d'actuació política definida. Tot i així, s'inicia tot un moviment que intenta de superar les restriccions dels patriarques locals i que s'aplega sota la bandera de la defensa del català; fins que s'arriba a la situació actual de gran incidència pública de les crítiques a aquest nacionalisme carrincló, critiques que es fan, sobretot, des de posicions independentistes (MDT, PSAN, etc.). *Cul-de-sac* s'aprofità d'aquest ambient per sortir. Però ho feia amb uns plantejaments poc usuals dins les publicacions en català. Per primera vegada, des dels temps de la República, una revista catalana s'atrevia a usar un català informal farcit de castellanismes, que rebutjava l'academicisme lingüístic i que intentava crear un argot català. Tot i que de vegades cauen en aquell academicisme que intenten rebutjar, sobretot cap als números finals.

Cul-de-sac intentava connectar i anava adreçada a un públic jove i que s'identifica com a jove; això és que no combrega amb les tesis oficials (rebel, anarquitzant, foteta, etc.). Però *Cul-de-sac* partia amb el desavantatge que aquesta joventut funciona en castellà i que considera el català com a llengua dels adults i, per tant, identificat amb el que combaten. Així, la difusió de la revista quedava reduïda a una minoria molt determinada: esnobs, gent jove culturitzada i en desacord amb la cultura oficial, i catalanistes en desacord amb el catalanisme dominant i per als quals és la manera esquerranosa de *fer país*, i d'altres heterodoxos difícils de classificar que funcionen en català.

D'altra banda, cal parlar de dos aspectes que s'han de tenir en compte avui en dia si es vol fer una revista d'humor. És un fet que *la transició espanyola ha estat fins ara una decepció, un anticlímax desmoralitzador perquè ho ha realitzat els canvis substancials que alguns esperaven*[8] i que per tant ens trobem en una etapa de desencís (el famós *desencanto*) la qual cosa té repercussions molt clares en l'humor. En una època en la qual, malgrat les dificultats, es puguin concebre unes esperances i il·lusions, és a dir, un projecte de futur, l'humor tindrà cabuda; cosa que no passa a les etapes que no es veu futur (recordem que el lema més famós d'aquesta època és *No future*) i que té com a productes consecutius els gèneres fantàstics i d'evasió en general. Només cal veure la crisi de les revistes

[8] [ARACIL, Història, pàg. 28]

humorístiques en castellà: desaparició d'*El Papus*, *Sal y pimienta*, *Por Favor*, etc.

Després, i molt més important que aquesta qüestió anterior, s'ha de tenir en compte que avui dia tirar qualsevol publicació que vulgui ser rendible i d'abast general i arribar al màxim públic de lectors és un esforç que ha de tenir darrere una forta infraestructura econòmica, no sols per les despeses de la publicació i salaris sinó també per finançar-se la seva autopublicitat[9].

Recordem que el lema de la publicitat és: l'important no és el que es digui del producte sinó que se'n parli.

Cul-de-sac es va limitar a editar uns cartells que no anaven signats (una mena d'anònims) i que per tant no se sabia què anunciaven: el seu text era *Ben aviat, a prendre pel cul* i *Pròximament, a prendre pel sac.* Al cap d'un temps van editar uns altres, ara ja signats: *Cul-de-sac, la revista que et dóna dues opcions: a prendre pel cul a prendre pel sac.* Aquesta publicitat estava a les andanes del Metro i per les parets de centres universitaris; en definitiva, els llocs més adients perquè la gent no s'hi fixi. No va aprofitar cap dels mitjans de comunicació ni cap tanca publicitària, potser pel fet que no els ho permetia la seva situació econòmica. Endemés, un cop va sortir la revista, ja no van fer cap acte publicitari, llevat d'algunes entrevistes als components de l'equip que la feia.

Evidentment, els cartells es convertirien en pre-làpides profètiques del futur de la revista.

Intentarem ara fer una valoració global del que va significar *Cul-de-sac.* Primerament, cal tenir en compte que el fet de no existir un públic català jove que connectés amb la revista, va fer que aquest intent de crear un argot català resultés fallit. D'una banda, el consens social sobre el català en aquells anys era àmpliament contrari a qualsevol intent desviacionista de la Norma; d'altra banda, com que els joves es relacionaven en castellà entre ells, va caldre que els de *Cul-de-sac* creessin un argot català juvenil, que no va ser acceptat per aquest jovent en trobar-lo artificiós. Aquest argot es basava en la llengua col·loquial i en la còpia de l'argot castellà juvenil; però va incórrer en els mateixos errors que la llengua normativa, trobem, d'aquesta manera, ultracorreccions col·loquials, frases que, per fer-les semblar col·loquials, presenten mots col·loquials mal usats: ús de diminutius amb excés (quan avui l'argot jove no l'usa gaire), frases com *això és el que cercava*, cultismes enmig de frases col·loquials: *Aconsellem la xirla i les cassetes de cotxe per als que les vulguin curtes* (aquí el col·loquial contrau en *pals*).

Hem al·ludit a la situació ambiental, clarament desfavorable a revistes d'humor i en català i, encara més, en català col·loquial. Altres aspectes que incidiren negativament en aquesta publicació són de tipus tècnic: la presentació, poc atractiva (paper de diari, poques pàgines, portada en un color i negre, mida gran foli) i el preu, bastant car (60 ptes. en sortir, 70 ptes. a partir del núm. 7 i 100 ptes. el núm. 15, que era un extra d'estiu de vint-i-quatre planes); llevat del darrer

[9] Com a exemple, us recomanem que llegiu *La gran batuda*, de Llorenç VILLALONGA, on una subnormal arriba a obtenir el premi Nobel gràcies a la publicitat.

número, tots eren de setze planes.

Cul-de-sac, d'alguna manera, mostra un corrent subterrani contrari a la identificació llengua – literatura; n'és un exponent en una època en què triomfa aquesta darrera tendència: *Del seu efecte negatiu, més aviat se n'ha de responsabilitzar els que han comès l'abús històric de creure que el model noucentista continua tenint vigència en una societat com l'actual, en què la vitalitat d'una cultura té més a veure amb el poder dels seus mitjans de comunicació que no pas amb el prestigi que li pugui donar el cultiu literari de la llengua*[10]. I això també tindrà a veure amb la seva caiguda.

Simplificant-ho molt, representaria d'alguna manera, una tradició dins les revistes d'humor catalanes que l'enllaçaria amb *El Be Negre*, *L'Esquella de la Torratxa* i, fins i tot, amb *Un tros de paper*; revistes clarament oposades a la tendència conservadora representada pel *Cu-cut!* i els dos *Patufet* (amb *Cavall fort* i *Tretzevents*).

La situació actual és d'un major ressò de les diferents crítiques a la tendència normativista, la qual encara continua essent important per una voluntat diferenciadora castellà – català, més que res: *Gairebé en tots els casos en què Fabra permetia triar entre diverses solucions, després de legitimar-les totes amb l'anàlisi de textos clàssics o el raonament gramatical, s'ha fet el possible per amagar aquesta possibilitat d'escollir imposant una única solució, sempre la més estranya a l'ús*[11]. El seu exponent més clar és el II Congrés per la Llengua Catalana; curiosament celebrat en un moment que les veus antinormativistes s'estan sentint més i són més acceptades; l'exemple més clar d'aquestes veus és el recent llibre, que està creant força polèmica, de X. Pericay i F. Toutain, *Verinosa llengua*.

Aquesta línia, però, no és nova, sinó que ja ve de *Cul-de-sac*, el qual és al seu torn l'exponent d'una tendència que ja existia de feia temps (els treballs de Lluís V. Aracil i, més abans, Josep Calveras). Arribats en aquest punt, caldria preguntar-se si la campanya de la Norma anava adreçada als castellanoparlants o als catalanoparlants dissidents.

Hem de fer unes consideracions sobre TV3. L'aparició d'una TV moderna en català ha suposat, en primer lloc, superar la mala consciència sobre l'ús del català en els mitjans de comunicació de masses[12]. Així, ara, veure pel·lícules, programes o espectacles en català ja no es considera estrany. Però, al mateix temps, ha suposat crear uns nivells de llenguatge fins aleshores inexistents en català[13]. En el cas del nivell que ens interessa, el parlar informal, és curiós observar com, bàsicament, segueixen el mateix model que *Cul-de-sac*: parlar col·loquial i còpia de l'argot castellà. Al mateix temps, TV3 ha demostrat que és possible crear un discurs jove en català. Programes com *Estoc de pop*, *Arsenal*, *Els joves* (*The*

[10] [PERICAY-TOUTAIN 1985, pàg. 22]

[11] [PERICAY-TOUTAIN 1985, pàg. 23]

[12] [PERICAY-TOUTAIN 1985, pàg. 21]: *Quan TV3 abans de començar a emetre va plantejar la possibilitat d'incloure* Dallas *i altres serials americans a la seva programació, es van deixar sentir els crits irats dels que creien que els catalans no ens podem permetre certes frivolitats.* Per a una major informació, vid. [ROMANÍ 1986]

[13] Creació que està resultant molt dificultosa segons que es llegeix en l'article [ROMANÍ 1986]

young ones), *Max Headroom* no solament han demostrat que el català és viable en aquests contextos sinó que han creat un llenguatge que funciona i que pot arribar a la gent, De fet, un dels puntals de l'èxit de TV3 ha estat els programes de música i cultura d'avantguarda per als joves d'avui. La clau que han seguit aquests programes ha estat l'adaptació dels models anglosaxons, els quals no són sols l'exemple per a TV3 sinó de tota la cultura juvenil del món occidental.

Això i el poderosíssim poder de penetració i incidència de la TV són les causes que avui sigui possible un nivell de llenguatge jove en català. La necessitat ha creat el registre. En això es diferencia clarament de *Cul-de-sac*: models autòctons, escassíssima incidència, llenguatge inusual i estrany als ulls d'una majoria acostumada al castellà i jove.

Però el fet més important de la implantació de TV3 és (a part d'acostumar la gent en uns àmbits als quals no estava acostumat en català) que el model de llengua normativa s'ha revelat clarament insuficient. Com diuen TOUTAIN i PERICAY; *Tothom veu clar que la vella distinció llengua literària – llengua familiar ha quedat àmpliament superada, però no tothom és tan clarivident a l'hora de plantejar-se l'adopció de noves etiquetes. Actualment, cada registre lingüístic fabrica el seu propi estàndard quan passa a ser vehicle de comunicació d'un sector social determinat. Així, per exemple, és ben clar que la llengua col·loquial dels còmics o de les revistes destinades a la joventut no és exactament la llengua que es parla al carrer, sinó una convenció establerta sobre l'ús general, del qual es treu les constants més practicades*[14].

Així, han sorgit, dins els correctors de TV3, dos grups que personalitzen, d'una banda, un català *assequible a tothom en què sovint inclourien neologismes i castellanismes que fa anys i panys que estan instal·lats en la nostra parla* i els que *estan a favor d'un català net de castellanismes i de tota construcció que pugui ser sospitosa de pertànyer a alguna altra llengua, partidaris d'un català tirant a literari i conservador*[15].

Com a conclusió final, valgui a dir que som una generació que ha crescut amb els còmics. Unes bones revistes de còmics en català poden normalitzar més el català que no pas cent congressos, en tant que són actes contrets. Són les generacions joves les que asseguren una comunitat lingüística i aquests joves no poden sentir el català (en el nostre cas) com a cosa seva si aquest no s'ajusta a les seves necessitats, mitjans de diversió, cultura, visió del món, identificació social, etc.

I això només es pot fer superant l'encotillat discurs sobre el català. És a dir, si no som capaços d'acceptar que la cultura juvenil i la joventut funcionin en català de manera normal estem condemnant la llengua catalana. Si no existeix un nivell de llenguatge juvenil, cal fer el mateix que els vernacles europeus feren amb el llatí; en el nostre cas, copiar-lo de l'anglès o del castellà juvenil, el qual copia d'aquest anglès.

Si el registre juvenil actual del català és una còpia d'una d'aquestes llengües, amb col·loquialismes autòctons no acceptats per l'IEC, no cal inventar-ne un

[14] [PERICAY-TOUTAIN 1985, ps. 93-94]
[15] [ROMANÍ 1986, pàg. 20]

de laboratori. Ja existeix un model a seguir que funciona (amb tota a mala consciència que produeix la normativa; però funciona). Dir que cal allunyar el català del castellà equival en aquest aspecte a suprimir de cop tota una manera de concebre el món de les joves generacions, o dit d'una altra manera: fer del català una llengua sense futur. La normalització del català vindrà de l'ús sense restriccions de la llengua: *A través d'un model de llengua com més va més allunyat del català parlat no tan sols es volia preservar la llengua amb majúscula sinó, bàsicament, garantir l'ús del poder que emana del seu control. En un país on sembla que la llengua és molt més que un simple mitjà d'expressió del pensament, poder-la administrar és, per descomptat, un privilegi. I fins i tot els llecs saben que els privilegis no els atorga el poble*[16].

[16][PERICAY-TOUTAIN 1985, pàg. 66]

Referències

[CULDESAC] «Cul-de-Sac» (abril – juliol 1982)

[ARACIL 1982] Aracil, L.V., *Papers de sociolingüística*, Barcelona: La Magrana, 1982

[ARACIL 1983] Aracil, L.V., *Dir la realitat*, Barcelona: Països Catalans, 1983

[ARACIL, Història] Aracil, L.V., *Història inèdita de la llengua catalana, segles XIX – XX*, «Canigó» 806-807 (19 de març de 1983); ps. 28-31

[ARQUÉS-MUNNÉ 1986] Arqués, R. – Munné, A., *Converses amb Joan Ferraté*, «El País – Quadern» 190 (18 de maig de 1986), ps. 1-5

[BARNILS 1986] Barnils, R., *Algunes revistes que no han arribat al número 100*, «El Temps» 100 (19 de maig de 1986), ps. 50-52

[BURGUET 1986] Burguet, F, *Desobediència lingüística*, «El món» 213 (23 de maig de 1986), pàg. 45

[CASADEVALL 1986] Casadevall, R., *Volem quinquis catalans!* «Tzara» 7 (abril 1986), pàg. 25

[DIVERSOS 1986] Diversos, *Dossier: llengües europees en lluita*, «Viure en català» 10 (1986), ps. 15-31

[FERRANDO 1986] Ferrando, A., *Per un estàndard unitari a TV3*, «El llamp» 44 (27 de febrer de 1986), ps. 15-16

[FERRÉ 1985] Ferré, F.X., *Marxisme i opressió lingüística*, «Quaderns d'alliberament» 8/9 (1985), ps. 57-62

[PERICAY-TOUTAIN 1985] Pericay, X. – Toutain, F., *Verinosa llengua*, Barcelona: Empúries, 1985

[ROMANÍ 1986] Romaní, D., *Heavies contra ligths a TV3*, «El món» 197 (31 de gener de 1986), ps. 20-23

[SEGARRA 1985] Segarra, M., *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona: Empúries, 1985

[SOLÀ 1978] Solà, L., *L'humor català, II*; Barcelona: Bruguera, 1978

[TUDELA 1986] Tudela, J., *Les bones intencions de Santes Creus*, «El món» 212 (16 de maig de 1986), ps. 48-49

[VALLVERDÚ 1986] VALLVERDÚ, F., *La normalització lingüística a la televisió*, dins ID., *Elocució i ortologia catalanes*, Barcelona: Jonc, 1986